~ ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ ~

УДК: 336.71(477):336.22:338.124(477) DOI: https://doi.org/10.32680/2409-9260-2026-4-341-26-36

ОПОДАТКУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ ВОЄННИХ ШОКІВ: ВПЛИВ НА ПРИБУТКОВІСТЬ І РИЗИКИ

Жердецька Л. В., доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри банківської справи, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: lzherdetska@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5398-868X

Іваненко Л. А., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальність D 2 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», кафедра банківської справи, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
email: ivanenkol@gmail.com

***Анотація**. Стаття присвячена дослідженню оподаткування банківського сектору України в умовах воєнних шоків та його впливу на прибутковість і ризики діяльності банків. Метою дослідження є комплексний аналіз впливу оподаткування банківського сектору України в умовах воєнних шоків на його прибутковість, ризики та капітальну стійкість. У процесі дослідження використано методи аналізу, синтезу, узагальнення, порівняльного та структурного аналізу, а також коефіцієнтні методи оцінювання прибутковості, ефективності та ризиків банківського сектору. Встановлено, що в умовах воєнної економіки банківська система України демонструє трансформацію джерел доходів із переорієнтацією на операції з державними цінними паперами, що формує «квазіфіскальну» модель прибутковості. Виявлено, що підвищення ставки податку на прибуток підприємств до 50% посилює тиск на капітал банків, знижує обсяг нерозподіленого прибутку та обмежує потенціал внутрішньої капіталізації. Обґрунтовано, що зростання фіскального навантаження в умовах підвищених кредитних ризиків і необхідності формування резервів може опосередковано знижувати кредитну активність через ефект витіснення приватного сектору. Доведено, що залежність банків від державних інструментів доходності посилює взаємозв'язок між банківським і суверенним ризиком та підвищує чутливість фінансової системи до фіскальної політики. Перспективи подальших досліджень пов'язані з удосконаленням моделей оцінювання впливу податкової політики на кредитну активність банків та розробкою інструментів балансування фіскальних і стабілізаційних цілей у кризових умовах.*

***Ключові слова**: банківський сектор, оподаткування, воєнні шоки, прибутковість, кредитний ризик, капітал банків, фіскальне навантаження, державні цінні папери.*

TAXATION OF THE BANKING SECTOR IN THE FACE OF MILITARY SHOCKS: IMPACT ON PROFITABILITY AND RISKS

Liliia Zherdetska, D.Sc. (Economics), Professor, Head of the Banking Department, Odesa National Economic University, Odesa, Ukraine
e-mail: lzherdetska@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5398-868X

Liudmyla Ivanenko, master's degree student in the field of study D2 "Finance, Banking, Insurance and Capital Markets," Department of Banking, Odesa National Economic University, Odesa, Ukraine
email: ivanenkol@gmail.com

***Abstract.** The article examines the taxation of the Ukrainian banking sector under conditions of war-induced economic shocks and its impact on banks' profitability, risk exposure, and capital stability. The purpose of the study is to provide a comprehensive analysis of how increased fiscal pressure, including the rise in the corporate profit tax rate, influences the financial performance, risk profile, and structural transformation of the banking sector in Ukraine during the period of military and macroeconomic instability. The research employs a combination of analytical, synthetic, and comparative methods, as well as coefficient-based financial analysis to assess profitability, efficiency, and risk indicators of the banking system. The empirical part of the study is based on the analysis of financial statements and sectoral aggregates for 2021–2025, focusing on income and expense dynamics, profitability ratios, tax burden indicators, and capital adequacy trends. The results indicate a significant transformation of the banking sector's business model under wartime conditions, characterized by a shift toward income generation from government securities and central bank instruments rather than traditional credit intermediation. This structural change has led to the emergence of a quasi-fiscal profitability model, where banks' earnings are increasingly dependent on sovereign debt instruments. The findings also demonstrate that higher taxation, particularly the increase of the corporate income tax rate to 50%, intensifies pressure on banks' retained earnings and weakens internal capital accumulation capacity, thereby limiting long-term resilience. The study shows that elevated fiscal and operational risks, combined with increased credit risk provisioning, affect banks' profitability and efficiency, while simultaneously encouraging portfolio reallocation toward lower-risk sovereign assets. This behavior contributes to credit contraction in the private sector and reinforces the crowding-out effect. Furthermore, the growing interdependence between banks and the sovereign exacerbates systemic vulnerabilities, strengthening the bank–sovereign nexus under conditions of fiscal and*

monetary dominance. The article concludes that excessive fiscal pressure on the banking sector in wartime may undermine credit activity and slow economic recovery, despite short-term fiscal gains. The practical implications of the study highlight the need for balanced taxation policies, targeted credit support mechanisms, and regulatory instruments aimed at preserving financial stability while maintaining lending capacity to the real economy.

***Keywords**: banking sector, taxation, war shocks, profitability, risk, capital adequacy, fiscal pressure, sovereign bonds.*

JEL Classification: G210; G280; H250; H560; E620

Постановка проблеми. Банківський сектор України виконує ключову функцію в економіці, забезпечуючи не лише фінансову стабільність держави, а й підтримуючи економічну активність суспільства. В умовах повномасштабної воєнної агресії сектор зіткнувся зі значними викликами, що вимагали забезпечення достатнього рівня стійкості та адаптації. Країна пережила глибоку економічну кризу, що характеризувалася бюджетним дефіцитом на рівні 27% ВВП та 35-відсотковим скороченням ділової активності. Наслідки цього явища для банківської системи були численними. Значним фактором, що сприяв цьому, була міграція понад 14 мільйонів осіб, що призвело до скорочення клієнтської бази. Крім того, погіршилася якість активів, що спричинило зростання частки непрацюючих кредитів до 38% у 2022 році. Це супроводжувалося посиленням тиску на прибутковість через підвищення ставки податку на прибуток підприємств до 50%. За таких обставин ефективне балансування між ліквідністю, прибутковістю та ризиками є першочерговим для забезпечення стабільності банківського сектору. Звідси випливає, що для розуміння поточного фінансового стану банківського сектору та визначення впливу податкового навантаження на його ефективність і стійкість необхідні подальші дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика оподаткування банків у кризових умовах активно досліджується як українськими, так і зарубіжними вченими. Зокрема, І. Бойко, А. Гусєв, Ю. Титаренко [1], О. Рац [2] проаналізували вплив надзвичайного оподаткування на прибутковість банків, вказавши на парадоксальне зростання рентабельності власного капіталу до 34% завдяки операціям з облігаціями внутрішньої державної позики. Такі результати підтверджені дослідженнями НБУ, де зазначено, що близько 40% банківських доходів у 2023 р. [3]. були сформовані за рахунок операцій із державним боргом.

У сфері ризик-менеджменту значний внесок зробили О. М. Посаднєва [4], яка розробила методику стрес-тестування банків під час податкових шоків, та І. Бакало [5], який запропонував інструменти хеджування фіскальних ризиків.

У міжнародному контексті дослідники МВФ [6] аргументують, що пандемія COVID-19 вивела на перший план взаємозв'язок між суверенними установами та банками у країнах з ринком, що розвивається, оскільки банківські активи внутрішнього суверенного боргу різко зросли. Результати дослідження показують, що збільшення суверенного кредитного ризику може негативно вплинути на баланси банків та пропозицію кредитів, особливо у країнах з менш капіталізованими банківськими системами. Суверенні труднощі також можуть опосередковано впливати на банки через нефінансовий корпоративний сектор, обмежуючи їхнє фінансування та зменшуючи їхні капітальні витрати. Примітно, що вплив на банки та корпорації є сильно нелінійним за масштабом суверенних труднощів.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність значного наукового доробку, низка аспектів проблеми залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, відсутні аналітичні моделі, що дозволяють оцінити вплив ретроспективних змін у податковій політиці на довгострокове капітальне планування банків, що є особливо актуальним у контексті «Дорожньої карти реформ 2025 – Бюджетна та податкова політика» [7]. Також актуальним питанням залишається те, як фіскальний тиск впливає на здатність банків підтримувати кредитування реального сектору. Відкритим залишається питання сумісності стандартів Базель з умовами фіскальної турбулентності, характерної для воєнного часу, особливо щодо вимог до капіталу та управління ризиками.

Отже, необхідність адаптації підходів до оцінювання ефективності банківського сектору в умовах воєнного стану, з урахуванням податкових змін та макроекономічних викликів, потребує подальших досліджень.

Метою дослідження є комплексний аналіз впливу оподаткування банківського сектору України в умовах воєнних шоків на його прибутковість, ризики та капітальну стійкість. У цьому контексті важливо оцінити трансформацію структури доходів і витрат банків під впливом підвищеного фіскального навантаження, визначити його вплив на формування прибутку, достатність капіталу та кредитну активність банківських установ. Досягнення цієї

мети дозволить сформувати обґрунтовані висновки щодо здатності банків адаптуватися до викликів воєнного часу та окреслити напрями вдосконалення фінансової політики держави.

Основний матеріал. Повномасштабна війна в Україні зумовила суттєві трансформації у національній економіці, зокрема у діяльності банківської системи. У цьому контексті дослідження спрямоване на визначення ефективності функціонування банків у період воєнного стану, а також на аналіз впливу підвищеної ставки податку на прибуток у розмірі 50% на їхні фінансові показники.

Аналіз представлених фінансових показників свідчить про стабільне зростання доходів банківського сектору протягом досліджуваного періоду, за винятком окремих коливань у комісійних доходах (рис. 1).

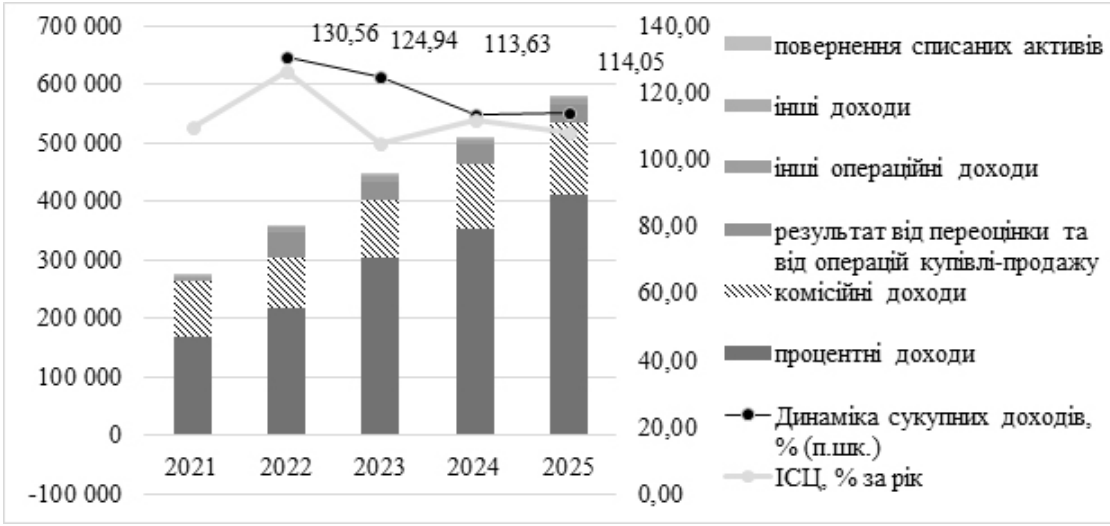

Рис. 1. Динаміка та структура доходів банківської системи України за період 2021–2025 рр., млн. грн.

Джерело: складено авторками на основі [8]

Аналіз динаміки доходів банківської системи у 2021–2025 рр. свідчить про їх стале номінальне зростання: сукупні доходи збільшилися з 273 864 млн. грн. до 578 944 млн. грн., що вказує на загальне розширення масштабів банківської діяльності. Водночас коригування на індекс споживчих цін (ІСЦ) дозволяє уточнити реальні тенденції розвитку.

Зокрема, у 2022 році зафіксовано найвищі темпи номінального приросту доходів *(30,56%)*, однак вони лише незначною мірою перевищують рівень інфляції *(26,6%)*, що свідчить про обмежене реальне зростання доходів у цей період. У 2023 році ситуація покращується: за нижчого рівня інфляції *(5,1%)* приріст доходів *(24,94%)* забезпечує вже суттєве реальне зростання. У 2024–2025 рр. спостерігається подальше уповільнення як інфляції *(12% та 8%),* так і темпів зростання доходів *(13,63% та 14,05%)*, що вказує на поступову макроекономічну стабілізацію. За цих обставин реальне зростання доходів зберігається, однак його темпи стають більш помірними, порівнюючи з попередніми роками.

У структурі доходів відбуваються суттєві зрушення. Домінуючу роль відіграють процентні доходи, обсяг яких зріс більш ніж у 2,4 раза протягом досліджуваного періоду. Це супроводжується збільшенням їх частки у загальних доходах, що свідчить про посилення ролі традиційної кредитної діяльності банків та підвищення залежності системи від процентної маржі.

Натомість комісійні доходи, попри абсолютне зростання у 2023–2025 рр., демонструють тенденцію до зниження частки у структурі доходів. Це може бути зумовлено як випереджаючими темпами зростання процентних доходів, так і змінами у поведінці клієнтів, цифровізацією банківських послуг та трансформацією тарифної політики.

Вагомий вплив на загальну динаміку доходів у 2022 році мав результат від переоцінки та торговельних операцій, який різко зріс і надалі залишався на відносно стабільному рівні. Це відображає підвищену волатильність фінансових ринків та активізацію операцій банків із фінансовими інструментами. Водночас інші складові доходів (інші операційні доходи, інші доходи, повернення списаних активів) залишаються другорядними та не мають визначального впливу на загальні тенденції.

Сукупний дохід банківського сектору зростає значними темпами, особливо у 2023 році та 2024 році. Така позитивна динаміка свідчить про високу адаптивність банків до сучасних економічних викликів, зокрема до умов воєнного стану та пов'язаних із цим структурних змін. Водночас нерівномірність зміни окремих показників дохідності підкреслює важливість диверсифікації джерел доходів і покращення управління ризиками, що сприятиме підвищенню стійкості банківської системи.

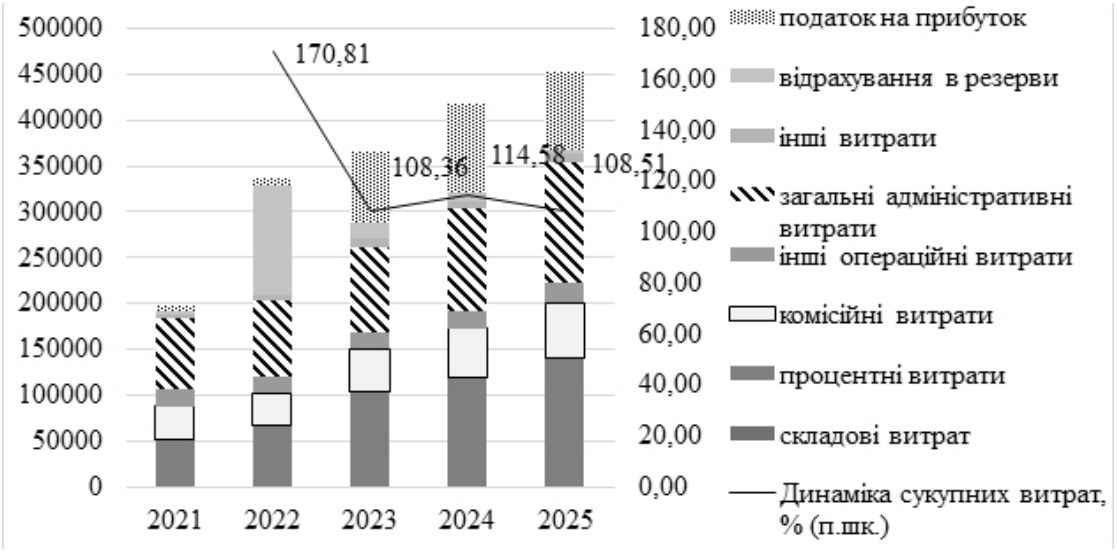

Рис. 2. Динаміка та структура витрат банківської системи України за період 2021–2025 рр., млн. грн.
Джерело: складено авторками на основі [8]

Аналіз витрат банківського сектору демонструє значні зміни у їхній структурі протягом аналізованого періоду (рис. 2). Аналіз динаміки витрат банківської системи у 2021–2025 рр. свідчить про їх суттєве номінальне зростання, однак із вираженою нерівномірністю за роками. Найбільш різке зростання відбулося у 2022 році *(приріст склав 70,81%)*, що значно перевищує рівень інфляції *(26,6%)* і вказує на істотне реальне збільшення витрат, зумовлене передусім різким зростанням відрахувань у резерви.

Зокрема, відрахування до резервів у 2022 році зросли більш ніж у 35 разів, порівнюючи з попереднім роком, що відображає погіршення якості активів та підвищення кредитного ризику в умовах макроекономічної нестабільності. У наступні роки (2023-2025) спостерігається різке скорочення цієї статті витрат, що свідчить про поступову нормалізацію ризикового середовища та стабілізацію банківської діяльності.

У 2023 році темпи приросту сукупних витрат *(8,36%)* лише незначно перевищують інфляцію *(5,1%)*, що означає обмежене реальне зростання витрат. У 2024–2025 рр. (14,58% та 8,51% відповідно) динаміка витрат загалом узгоджується з інфляційними процесами (12% та 8%), що свідчить про перехід до помірного та більш контрольованого зростання витрат у реальному вимірі.

У структурі витрат відбуваються певні зрушення. Процентні витрати демонструють стійке зростання протягом усього періоду (з 51 097 млн. грн. до 138 864 млн. грн.), що зумовлює підвищення їх частки у загальних витратах. З урахуванням інфляції це свідчить про реальне подорожчання ресурсної бази банків та посилення конкуренції за залучені кошти.

Комісійні витрати також зростають, однак більш помірними темпами, що вказує на їх відносну стабільність у реальному вимірі. Водночас загальні адміністративні витрати демонструють суттєве збільшення, особливо у 2024–2025 рр., що частково пов'язано як з інфляційним тиском, так і з розширенням операційної діяльності банків.

Суттєвим фактором зростання витрат у 2023–2025 рр. є також податок на прибуток, обсяг якого різко зріс, порівнюючи з попередніми роками. Це відображає покращення фінансових результатів банківської системи після кризового періоду 2022 року. Водночас для більш обґрунтованих висновків доцільним є додатковий аналіз джерел формування прибутку (зокрема, співвідношення процентних і непроцентних доходів, вплив переоцінок та разових операцій), а також змін у податковому навантаженні, включаючи динаміку ефективної

ставки оподаткування, що могло суттєво вплинути на обсяг відповідних витрат.

Інші складові витрат (інші операційні та інші витрати) залишаються відносно стабільними та не мають визначального впливу на загальну динаміку.

Отже, структура та динаміка витрат банків свідчать про високу чутливість до зовнішніх чинників. Значне зростання резервів у 2023 році відображає наявні кредитні ризики, а подальше зниження витрат у 2024 році демонструє здатність банків адаптуватися до нових умов. Стримане зростання адміністративних витрат свідчить про ефективне управління внутрішніми процесами, хоча зростання процентних та комісійних витрат потребує оптимізації структури пасивів і підвищення ефективності обслуговування клієнтів.

Для комплексного оцінювання впливу воєнних шоків та змін у податковому навантаженні на функціонування банківського сектору доцільно проаналізувати динаміку ключових фінансових показників, що відображають структуру доходів, витрат, прибутковість і ризики діяльності банків. Особливу увагу слід приділити показникам, які характеризують здатність банків генерувати процентні доходи, покривати можливі кредитні втрати та забезпечувати ефективність використання активів і капіталу.

У таблиці 1 наведено динаміку основних фінансових індикаторів банківської системи України за 2021–2025 рр., що дозволяє простежити трансформацію її фінансового стану під впливом воєнних і фіскальних факторів.

Таблиця 1

Динаміка окремих фінансових показників банківської системи України, 2021-2025 рр.

Показники	2021	2022	2023	2024	2025
Співвідношення чистого процентного доходу до валового доходу, %	42,96	42,43	45,08	46,15	46,97
Співвідношення непроцентних витрат до валового доходу, %	49,51	39,63	37,16	38,20	38,70
Коефіцієнт достатності чистого процентного доходу для покриття можливих збитків за кредитними операціями, коеф.	34,12	1,25	11,41	24,31	60,72
Коефіцієнт достатності основних доходів для покриття витрат на забезпечення діяльності, коеф.	2,24	2,45	2,74	2,62	2,56
Фактична ставка оподаткування, %	8,22	33,56	92,74	105,50	66,92
Віддача активів, %	3,77	0,93	2,82	2,66	3,17
Віддача капіталу, %	30,28	10,16	28,05	24,68	27,35

Джерело: складено авторками на основі [8]

Поглиблений аналіз динаміки фінансових показників банківської системи України у 2021–2025 рр. дозволяє зробити більш комплексні висновки щодо трансформації прибутковості та ризиків в умовах воєнних шоків.

Насамперед слід зазначити, що зростання частки чистого процентного доходу у валових доходах (з 42,96% у 2021 р. до 46,97% у 2025 р.) не відображає класичного розширення кредитної діяльності банків. Навпаки, аналіз структури доходів свідчить про суттєву переорієнтацію на операції з цінними паперами, доходи від яких зросли майже у 3,7 раза (з 56 619 млн. грн. у 2021 р. до 211 778 млн. грн. у 2025 р.) і стали домінуючим джерелом формування процентного результату. Основна частка цих доходів генерується за рахунок вкладень в облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) та депозитні сертифікати НБУ, що свідчить про зміщення бізнес-моделі банків від кредитно-орієнтованої до квазіфіскальної (рис. 3).

Водночас доходи від операцій з юридичними особами демонструють помірне зростання, тоді як доходи від роздрібного сегмента у 2022-2023 рр. скорочуються, що відображає звуження кредитування реального сектору та населення на тлі воєнної невизначеності та підвищених кредитних ризиків. Лише у 2024-2025 рр. спостерігається часткове відновлення темпів зростання доходів від цих сегментів, однак їх внесок у загальну прибутковість залишається другорядним, порівнюючи з доходами від державних фінансових інструментів.

Рис. 3. Динаміка та структура процентних доходів банків України за період 2021-2025 рр., млн. грн.

Джерело: складено авторками на основі [8]

Необхідно зауважити, що у 2022 р. відбулося різке скорочення витратної складової та погіршення здатності покривати кредитні ризики, що відображається у падінні коефіцієнта достатності чистого процентного доходу до критичного рівня (1,25). Це стало наслідком формування значних резервів під кредитні збитки та скорочення кредитування, що характерно для початкової фази війни. Однак у 2023–2025 рр. спостерігається швидке відновлення цього показника (до 60,72), що свідчить про адаптацію банків до кризових умов та покращення якості активів. Також зростання показника частково пояснюється високими доходами від безризикових або низькоризикових інструментів (ОВДП, депозитні сертифікати НБУ).

Показники ефективності (ROA та ROE) демонструють відновлення після падіння у 2022 р., однак це відновлення має неоднорідну природу. Воно значною мірою забезпечене високими процентними ставками за державними інструментами, що створює ефект «штучної прибутковості», менш пов'язаної з фінансовим посередництвом як таким.

Зниження частки непроцентних витрат у валових доходах відображає підвищення операційної ефективності, однак цей ефект також частково зумовлений масштабним зростанням доходів від фінансових інструментів держави, а не лише внутрішньою оптимізацією витрат.

У контексті напряму дослідження необхідно зазначити, що різке зростання фактичної ставки оподаткування в умовах концентрації доходів у державних інструментах формує парадоксальну фіскальну конструкцію, за якої: держава є одночасно основним боржником (через ОВДП) і бенефіціаром податкових надходжень, а банківський сектор фактично виконує функцію каналу перерозподілу ресурсів на користь бюджету. Це посилює короткострокову фіскальну ефективність, але водночас створює ризики витіснення кредитування приватного сектору (crowding-out effect) та зниження стимулів до розвитку класичного банківського бізнесу [9].

Динаміка корпоративних кредитів у 2021–2025 рр. чітко відображає вплив воєнних шоків і макроекономічних змін (рис. 4). У 2021 р. спостерігалося активне зростання гривневого кредитування (40-42%), що свідчило про відновлення економіки, тоді як динаміка валютних кредитів залишалася низькою або від'ємною.

У 2022 р. після початку етапу повномасштабної війни відбулося різке скорочення кредитної активності: гривневі кредити знизилися до від'ємних значень, що відображає зростання ризиків і падіння попиту. У 2023 р. спад поглибився (до -19% і -31% для гривневих та валютних кредитів відповідно), що свідчить про відхід банків від класичної кредитної моделі. З 2024 р. розпочалося поступове відновлення: *темпи приросту* гривневого кредитування перевищили *20%*, тоді як валютне залишалося від'ємним. У 2025

р. відновлення посилилося: гривневі кредити зростали на рівні 30–35%, а валютні – до 18%. Це свідчить про стабілізацію економіки та зростання довіри до бізнесу.

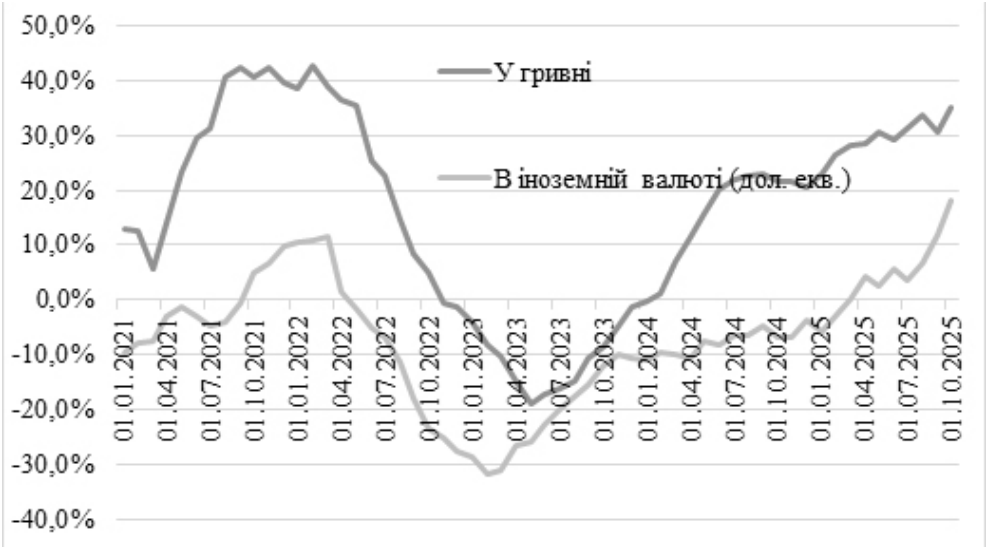

Рис. 4. Динаміка корпоративного кредитування банками України у 2021-2025 рр., %

Джерело: складено авторками на основі [10]

Узагальнюючи, у 2021–2025 рр. банківська система України в умовах воєнних шоків трансформувалася у модель державо-орієнтованої прибутковості, якій притаманні такі ключові риси: домінування доходів від ОВДП та депозитних сертифікатів НБУ у структурі процентних доходів; скорочення ролі кредитування реального сектору як джерела прибутку; підвищення залежності фінансових результатів від монетарної та фіскальної політики держави; формування «квазібезризикової» прибутковості на фоні збереження високих кредитних ризиків в економіці; зростання податкового навантаження як інструменту вилучення надприбутків [9]. Необхідно додати, що відновлення зростання корпоративного кредитування у 2024–2025 рр. є позитивною тенденцією, проте структура доходів банків і надалі залишається переважно орієнтованою на державні цінні папери.

Узагальнюючи здобутки учених-економістів з приводу впливу зростання податкового навантаження на діяльність банків, слід зазначити такі основні напрями: вплив на прибутковість, вплив на кредитну активність, вплив на фінансову стійкість та інвестиційну привабливість [9-18].

Збільшення податкового навантаження на банківський сектор є обґрунтованим кроком в умовах воєнного дефіциту бюджету, проте його вплив на фінансову стійкість банків потребує комплексної оцінки. За результатами проведеного аналізу, попри загальну прибутковість сектору, суттєве зростання витрат на формування резервів і операційних витрат призвело до зниження ефективності діяльності банків у розрахунку на одиницю активів. Зокрема, різке збільшення відрахувань до резервів відображає погіршення якості кредитного портфеля в умовах війни – зростання кредитного ризику під час кризових періодів безпосередньо знижує прибутковість банків через необхідність додаткового резервування. Паралельно, інфляційний тиск та операційні ризики спричиняють зростання витрат, що додатково зменшує чисту процентну маржу.

Підвищення ставки податку на прибуток до 50% у таких умовах створює додатковий тиск на капітал банків, оскільки зменшує обсяг нерозподіленого прибутку – ключового джерела внутрішньої капіталізації. Це є особливо критичним у воєнний період, коли достатність капіталу визначає здатність банків поглинати шоки, що підтверджується дослідженнями [11].

З економічного погляду, посилення фіскального навантаження на банківський сектор може мати негативні наслідки для кредитної активності. Емпіричні дослідження свідчать, що зростання фіскального тиску та підвищення частки державних цінних паперів у балансах банків асоціюється зі скороченням кредитування приватного сектору, що пояснюється ефектом витіснення (crowding-out effect) [9, 12].

У цьому контексті банки, зіштовхуючись із підвищеним податковим навантаженням та високими ризиками кредитування, можуть переорієнтовувати свої активи у менш ризикові інструменти, зокрема державні облігації. Це призводить до зниження доступності фінансування для мікро-, малого та середнього бізнесу, який є найбільш вразливим до воєнних шоків. Отже, надмірне підвищення податкової ставки може опосередковано спричинити зменшення інвестиційної активності, уповільнення економічного відновлення та зростання тінізації фінансових потоків.

Надмірне підвищення податкового навантаження може також негативно вплинути на інвестиційний клімат. Зокрема, це створює додаткові ризики для іноземних інвесторів та може призвести до зниження привабливості банківського сектору України.

За оцінками аналітиків, посилення фіскального тиску без відповідних компенсаторних механізмів може чинити тиск на показники достатності капіталу та загальну фінансову стабільність [13].

Посилення фіскального тиску на банки в умовах війни також підсилює структурні ризики, пов'язані з так званим "bank-sovereign nexus". Емпіричні дослідження свідчать, що банки та держава формують взаємозалежну систему, у межах якої банки фінансують державний борг, тоді як зростання суверенних ризиків негативно впливає на їх баланси та кредитну активність [6]. У таких умовах банки мають стимул збільшувати вкладення у державні цінні папери, що призводить до концентрації активів у суверенному боргу та зниження диверсифікації портфелів [14].

З метою нейтралізації негативного впливу фіскального тиску доцільним є впровадження низки заходів: механізми державних кредитних гарантій та диференційоване оподаткування.

Подібні інструменти широко застосовуються у міжнародній практиці як засіб стимулювання кредитування в умовах підвищеної невизначеності

Запропонована модель передбачає спрямування частини податкових надходжень до спеціального гарантійного фонду, який забезпечує часткове покриття кредитних ризиків за пріоритетними напрямами (аграрний сектор, інфраструктура, оборонно-промисловий комплекс). Такий підхід дозволяє знизити кредитний ризик для банків та стимулювати відновлення кредитної активності [15].

Водночас важливо враховувати ризики моральної небезпеки (moral hazard) та потенційні фіскальні зобов'язання держави, які можуть виникнути у разі реалізації гарантій, що підкреслюється у дослідженнях [16]. Ефективною альтернативою універсальному підвищенню податкової ставки є впровадження диференційованої системи оподаткування залежно від напрямів кредитування. Такий підхід відповідає принципам таргетованої фіскальної політики та дозволяє поєднати бюджетні інтереси з цілями економічного розвитку.

Зокрема, зниження податкового навантаження для банків, що фінансують стратегічні галузі (оборона, агросектор, ІТ), може стимулювати перерозподіл кредитних ресурсів у пріоритетні сфери. Подібні підходи розглядаються у політиках підтримки кредитування у країнах ЄС) [12].

Додатковими інструментами можуть бути тимчасові заходи, спрямовані на підтримку ліквідності та капіталізації банків. До таких заходів належать відстрочка сплати податкових зобов'язань, а також можливість їх капіталізації у формі субординованого боргу [17]. Подібні механізми застосовувалися під час попередніх криз і розглядаються як ефективні інструменти антикризової політики. Вони дозволяють зберегти кредитну активність банків без суттєвого зниження їх фінансової стійкості [18].

Висновки. Проведене дослідження дозволило комплексно оцінити вплив оподаткування банківського сектору України в умовах воєнних шоків на його прибутковість, ризики та капітальну стійкість. Узагальнення отриманих результатів свідчить, що банківська система України у 2021-2025 рр. зазнала глибокої структурної трансформації під впливом воєнних, макроекономічних та фіскальних факторів, що суттєво змінило механізми формування доходів і ризиків.

Установлено, що попри загальне номінальне зростання доходів банківського сектору, їхня реальна динаміка є нерівномірною та значною мірою залежить від макроекономічної стабілізації та інфляційних процесів. Найбільш суттєві структурні зміни відбулися у складі доходів: домінуючу роль почали відігравати процентні доходи, значна частина яких формується за рахунок операцій із державними цінними паперами та інструментами НБУ. Це свідчить про поступову трансформацію банківської моделі від класичного кредитного посередництва до квазіфіскальної моделі, орієнтованої на фінансування державного боргу.

Витратна частина банківського сектору характеризується підвищеною волатильністю, особливо у 2022 році, коли різке зростання відрахувань до резервів відображало суттєве погіршення якості кредитного портфеля та зростання кредитних ризиків. У подальші роки спостерігалася часткова стабілізація ризикового середовища, однак підвищені процентні витрати та адміністративні витрати залишаються чинниками тиску на ефективність банківської діяльності.

Аналіз фінансових показників засвідчив, що прибутковість банківського сектору (ROA, ROE) відновилася після різкого падіння у 2022 році, однак значною мірою це відновлення має «структурно викривлений» характер, оскільки забезпечується високою дохідністю державних боргових інструментів, а не розширенням кредитування реального сектору. Водночас зниження частки непроцентних витрат у доходах частково відображає не лише підвищення ефективності, а й ефект масштабного зростання доходів від суверенних інструментів.

Особливу увагу в дослідженні приділено впливу підвищення ставки податку на прибуток до 50%. Встановлено, що посилення фіскального навантаження в умовах воєнної економіки призводить до скорочення обсягу нерозподіленого прибутку, який є ключовим джерелом внутрішньої капіталізації банків. Це, зі свого боку, обмежує потенціал зміцнення капітальної бази та знижує здатність банків абсорбувати системні шоки.

Виявлено, що поєднання високого податкового навантаження, кредитних ризиків та інфляційного тиску формує стимули для банків до переорієнтації активів у менш ризикові інструменти, насамперед державні облігації. Така поведінка сприяє посиленню ефекту витіснення приватного кредитування, що негативно впливає на фінансування малого та середнього бізнесу та уповільнює процес економічного відновлення.

Окремо підкреслено зростання взаємозалежності між банківським сектором і державними фінансами, що проявляється у посиленні «bank–sovereign nexus». Банки дедалі більше стають ключовими інвесторами у державний борг, тоді як їх фінансова стійкість стає залежною від фіскальної та боргової політики держави. Це створює додаткові системні ризики, особливо в умовах тривалої війни та високої боргової залежності економіки.

Водночас дослідження показало, що банківський сектор України загалом продемонстрував здатність до адаптації в умовах воєнних шоків. Попри значні втрати у 2022 році, система зберегла стійкість, відновила прибутковість та забезпечила функціонування фінансового посередництва. Однак така стійкість має переважно трансформаційний характер і значною мірою базується на державній підтримці та структурі суверенного фінансування.

У підсумку встановлено, що надмірне фіскальне навантаження в умовах війни є фактором подвійної дії: з одного боку, воно забезпечує додаткові бюджетні надходження, проте з іншого боку воно створює ризики зниження кредитної активності, послаблення капіталізації банків і уповільнення економічного зростання. Це обумовлює необхідність пошуку збалансованої податкової політики, яка враховуватиме як фіскальні потреби держави, так і потреби розвитку банківського кредитування.

Перспективи подальших досліджень полягають у вдосконаленні методичних підходів до оцінювання впливу податкової політики на банківську систему в умовах воєнної та післявоєнної економіки, а також у розробці інструментів, спрямованих на одночасне забезпечення фінансової стійкості банків і підтримку кредитування реального сектору.

Список літератури

1. Бойко С., Герасименко Д. Формування ресурсів банківської установи в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство.* 2022. № 44. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-54

2. Рац О. Дослідження ефективності функціонування банківських установ України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство.* 2023. №47. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-67

3. Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2024. Національний банк України. URL: https://tinyurl.com/4bsmxcx5 (дата звернення 15.02.2026).

4. Посаднєва О. М. Макроекономічне стрес-тестування банків як інструмент забезпечення стійкості банківської системи. *Підприємництво та інновації.* 2021. № 16. С. 87–93. DOI: https://doi.org/10.37320/2415-3583/16.15

5. Bakalo I. I. Stress testing of the banking system of Ukraine: tools, scenarios and results in wartime conditions. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».*

Серія «Економіка». 2025. №37(65). С. 37–42. DOI: http://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-37(65)-37-42

6. Deghi A., Fendoglu S, Iyer T, Hamid R Tabarraei, Yizhi Xu, and Mustafa Yenice. The Sovereign-Bank Nexus in Emerging Markets in the Wake of the COVID-19 Pandemic. *IMF Working Papers.* 2022. 223. DOI: https://doi.org/ 10.5089/9798400222382.001
7. Дорожня карта реформ 2025 – податкова та бюджетна політика. URL: https://economics.org.ua/index.php/blog/415-dk-2025 (дата звернення 25.02.2026).
8. Національний банк України. Наглядова статистика. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist (дата звернення 25.02. 2026).
9. Romain Bouis. Banks' Holdings of Government Securities and Credit to the Private Sector in Emerging Market and Developing Economies. *IMF Working Papers.* 2019. 224. DOI: https://doi.org/10.5089/9781513512952.001
10. Звіт про фінансову стабільність, грудень 2025 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-gruden-2025-roku (дата звернення 25.02.2026).
11. Annual Economic Report. June 2023. BIS. URL: https://www.bis.org/publ/arpdf/ar2023e.htm (дата звернення 25.02.2026).
12. Borsuk M., Przeworska J., SaundersA, Serwa D. The macroeconomic costs of the bank tax. *Journal of Financial Stability.* 2024. Volume 72. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jfs.2024.101262
13. Fojcik B. Ukrainian banks tested by tax hike, capital changes. 16 Dec, 2024. S&P Global. URL: https://www.spglobal.com/market-intelligence/en/news-insights/articles/2024/12/ukrainian-banks-tested-by-tax-hike-capital-changes-86653459?utm_source (дата звернення 25.02.2026).
14. Kund A., Picarelli M, Sol J. Follow the yield: Unravelling the sovereign-bank nexus. *Finance Research Letters.* 2025. Vol. 80. DOI: https:// doi.org/10.1016/j.frl.2025.107380
15. Principles for public credit guarantee schemes for SMEs. Washington. 2015. D.C.: World Bank Group. URL: http://documents.worldbank.org/curated/ en/576961468197998372 (дата звернення 25.02.2026).
16. Chao Huang, Moreira F., Archibald Th., Kaidong Yu, Xuan Zhang. The impact of a systemic tax on bank capital holdings, optimal capital requirements and social welfare. *International Review of Economics & Finance*. 2023. Volume 87. DOI: https://doi.org/10.1016/j.iref.2023.03.040
17. Policy Responses to COVID-19. IMF. URL: https://www.imf.org/en/ topics/imf-and-covid19/policy-responses-to-covid-19 (дата звернення 25.02.2026).
18. Global Economic Prospects. 2026. January. International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank. URL: https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/a9e24256-baf8-45bb-9075-75e437e1d6f7/content (дата звернення 25.02.2026).

References

1. Boiko, S., & Herasymenko, D. (2022). Formation of bank resources under martial law conditions. *Ekonomika ta suspilstvo*, 44. DOI: https:// doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-54 [In Ukrainian].
2. Rats, O. (2023). Study of the efficiency of Ukrainian banking institutions under martial law. *Ekonomika ta suspilstvo*, 47. DOI: https:// doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-67 [In Ukrainian].
3. National Bank of Ukraine. (2024). Financial Stability Report. December 2024. National Bank of Ukraine. Retrieved from https://tinyurl.com/4bsmxcx5. (accessed February 15, 2026). [In Ukrainian].
4. Posadnieva, O. M. (2021). Macroeconomic stress testing of banks as a tool for ensuring the stability of the banking system. *Pidpryiemnytstvo ta innovatsii,* 16, 87–93. DOI: https://doi.org/10.37320/2415-3583/16.15 [In Ukrainian].
5. Bakalo, I. I. (2025). Stress testing of the banking system of Ukraine: tools, scenarios and results in wartime conditions. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia "Ekonomika"*, 37(65), 37–42. DOI: http://doi.org/10.25264/2311-5149-2025-37(65)-37-42
6. Deghi, A., Fendoglu, S., Iyer, T., Tabarraei, H. R., Xu, Y., & Yenice, M. (2022). The sovereign-bank nexus in emerging markets in the wake of the COVID-19 pandemic. I*MF Working Papers,* 223. DOI: https://doi.org/ 10.5089/9798400222382.001
7. Reform roadmap 2025 – tax and budget policy. (n.d.). Retrieved from https://economics.org.ua/index.php/blog/415-dk-2025 (accessed February 25, 2026). [In Ukrainian].

8. Natsionalnyi bank Ukrainy (2026). Ofitsiinyi veb-sait – Official website. Banking supervision statistics. Retrieved from https://bank.gov.ua/ua/ statistic/supervision-statist. (accessed February 25, 2026). [In Ukrainian].
9. Bouis, R. (2019). Banks' holdings of government securities and credit to the private sector in emerging market and developing economies. *IMF Working Papers*, 224. DOI: https://doi.org/10.5089/9781513512952.001
10. National Bank of Ukraine. (2025). Financial Stability Report, December 2025. Retrieved from https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-gruden-2025-roku (accessed February 25, 2026). [In Ukrainian].
11. Bank for International Settlements. (2023). Annual Economic Report, June 2023. Retrieved from https://www.bis.org/publ/arpdf/ar2023e.htm (accessed February 25, 2026).
12. Borsuk, M., Przeworska, J., Saunders, A., & Serwa, D. (2024). The macroeconomic costs of the bank tax. *Journal of Financial Stability*, 72. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jfs.2024.101262
13. Fojcik, B. (2024, December 16). Ukrainian banks tested by tax hike, capital changes. S&P Global. Retrieved from https://www.spglobal.com/market-intelligence/en/news-insights/articles/2024/12/ukrainian-banks-tested-by-tax-hike-capital-changes-86653459 (accessed February 25, 2026).
14. Kund, A., Picarelli, M., & Sol, J. (2025). Follow the yield: Unravelling the sovereign-bank nexus. *Finance Research Letters*, 80. DOI: https://doi.org/10.1016/j.frl.2025.107380
15. World Bank Group. (2015). Principles for public credit guarantee schemes for SMEs. Washington, D.C. Retrieved from http://documents.worldbank.org/curated/en/576961468197998372 (accessed February 25, 2026).
16. Huang, C., Moreira, F., Archibald, T., Yu, K., & Zhang, X. (2023). The impact of a systemic tax on bank capital holdings, optimal capital requirements and social welfare. *International Review of Economics & Finance,* 87. DOI: https://doi.org/10.1016/j.iref.2023.03.040
17. International Monetary Fund. (n.d.). Policy responses to COVID-19. Retrieved from https://www.imf.org/en/topics/imf-and-covid19/policy-responses-to-covid-19 (accessed February 25, 2026).
18. World Bank. (2026). Global Economic Prospects, January 2026. International Bank for Reconstruction and Development. Retrieved from https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/a9e24256-baf8-45bb-9075-75e437e1d6f7/content (accessed February 25, 2026).

Стаття надійшла до редакції 26.02.2026
Прийнята до публікації 27.04.2026
Опубліковано онлайн 5.05.2026